

М. Ф. Поліковський

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
доцент кафедри історії держави та права,
канд. юрид. наук, доцент

С. О. Граб

Львівська комерційна академія,
старший викладач кафедри цивільного права та процесу

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ ЯК ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

© Поліковський М. Ф., Граб С. О., 2015

Проаналізовано сучасні політико-правові погляди, ідейно-теоретичну наукову спадщину В. Липинського та його пропозиції до проекту суверенної та демократичної України. Особливу увагу приділено використанню консервативної ідеології з метою розбудови Української демократичної, правової, заможної європейської держави.

Ключові слова: консерватизм, лібералізм, українська політико-правова думка, український, європейські цінності, правова спадщина, правова держава.

М. Ф. Поликовский, С. А. Граб

ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСКИЙ КАК ИДЕОЛОГ УКРАИНСКОГО КОНСЕРВАТИЗМА

Проанализированы современные политико-правовые взгляды, идейно-теоретическое научное наследие В. Липинского и его предложения к проекту суверенной и демократической Украины. Особое внимание уделено использованию консервативной идеологии, с целью развития Украинской демократической, правовой, богатой европейской страны.

Ключевые слова: консерватизм, либерализм, украинском политико-правовая мысль, украинский, европейские ценности, правовое наследие, правовое государство.

M. F. Polikovskiy, S. O. Grab

VYACHESLAV LIPINSKY, AS THE IDEOLOGIST OF THE UKRAINIAN CONSERVATISM

The article is devoted to the question concerning the analysis of contemporary political and legal views, ideological and theoretical scientific heritage by V. Lypynsky and his proposal to draft a sovereign and democratic Ukraine. Special attention is given for using of conservative ideology to build Ukrainian democratic, legal, prosperous European state.

Key words: conservatism, liberalism, ukrainian political and legal opinion, european values, heritage, constitutional state.

Постановка проблеми. Важлива органічна складова вітчизняної науки політичних і правових учень – дослідження поглядів на державу і право видатних українських мислителів, йдеться про *українську політичну і правову думку*. Серед поважних мислителів – інтелектуалів

першої третини ХХ ст. яскраво вирізняється історик і публіцист, громадський і політичний діяч *В'ячеслав Липинський*. Науковий інтерес до багатой політико-правової спадщини В. Липинського спонукав нас сформулювати тему майбутньої кандидатської дисертації: “*Державно-правові погляди В'ячеслава Липинського*”. Переконані, ця комплексно, спеціально недосліджена тема вирізняється новизною, важливістю, вагомими теоретичним і практичним вимірами, а також значенням для науки і практики державного будівництва, розвитку української національної ідеології державотворення.

Актуальність обраної для нашої наукової статті теми полягає в аналізі сучасних політико-правових поглядів, ідейно-теоретичної наукової спадщини В. Липинського та його пропозицій до проекту суверенної та демократичної України. Політико-правова спадщина, постать видатного українського мислителя є багатогранною, все ще недослідженою, передусім в історико-правовому вимірі, вітчизняною наукою “Вчень про державу і право”. До слова, В. Липинський був етнічним поляком, який відійшов від свого середовища й приєднався до українського національно-визвольного руху першої третини ХХ століття. Ученого-історика вважають засновником *українського консерватизму*, а також одним із організаторів *Української демократично-хліборобської партії*(УДХП).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання ідейно-політичної та громадсько-політичної діяльності В. Липинського досліджували такі вітчизняні автори: Д. Веденєєв, М. Горелов, М. Держалюк, І. Тукаленко, О. Самойленко, І. Передерій та ін. Однак, ще не вповні розкрито питання щодо зовнішньополітичних та державотворчих поглядів В. Липинського в контексті започаткування консервативної ідеології та руху в Україні.

Формулювання цілі статті. Визначити суть та значення українського консерватизму як сучасної європейської політико-правової доктрини, висвітлити проблему практичного застосування та з’ясувати перспективу розвитку консервативної ідеології в Україні.

Виклад основного матеріалу. В. Липинський (1882–1931) – представник старовинного роду українсько-польської шляхти – заснував консервативну школу в українській політико-правовій думці. Його походження певною мірою спонукало до обґрунтування ідеї активної участі української шляхти (аристократії, інтелектуалів) в політичному та національному відродженні Української держави у перебігу національної революції (національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.). До більшовицького перевороту 1917 р. в його творчості ще проглядаються певні уявлення, тенденції, близькі до ще популярного тоді *народництва*. Однак, навіть у той період й пізніше В. Липинський як представник аристократичної верстви все ж дотримувався консервативних поглядів. Відтак, він не поділяв політико-правових позицій й ідеології Центральної Ради (ЦР), натомість активно підтримував конкретні заходи і загалом політику гетьмана Павла Скоропадського, оскільки монархічна ідея була йому значно ближчою і зрозумілою. Цікаво, що В. Липинський називав розроблену ним на власне національному ґрунті оригінальну теорію консерватизму “*українським гетьманським націоналізмом*” [2, с. 112].

З урахуванням національних традицій, досвіду на рідному ґрунті розвивали також політично-правові ідеї найвідоміші представники *українського консерватизму*: П. Куліш, С. Томашівський, В. Кучабський. У своїх наукових працях вони намагалися довести необхідність і правомірність саме монархічного ладу для України. Причому саму появу цього ідеологічного напрямку пов’язують з необхідністю обґрунтування політико-правових підстав запровадження монархічного (гетьманського) ладу в Україні в 1918 р. Дослідження цих учених містять, крім розлогіх історичних екскурсів, доволі обґрунтовані і цікаві *авторські концепції української державності*. Правда, останні набули завершеної теоретичної наукової форми вже переважно в еміграційний період діяльності зазначених науковців, з огляду на трагічну втрату Української держави внаслідок дії зовнішніх і внутрішніх чинників [1, с. 15]. Однак, на жаль, не були втілені у національну державно-правову

практику. З проголошенням незалежності України (1991р.) зріс інтерес науковців, зокрема істориків права, до вивчення політико-правової спадщини донедавно заборонених і замовчуваних радянською пропагандою учених-патріотів.

Основоположник *державницького напрямку* в українській політико-правовій науці, В. Липинський вибудував свою *оригінальну концепцію української державності*, яка сьогодні є предметом нашого наукового зацікавлення і дослідження, використовуючи різноманітні підходи до дослідження політико-правових явищ та методологічно уміло їх застосував саме на українському ґрунті.

Зауважимо, особливістю і позитивним елементом *національного консерватизму* В. Липинського була ідея політичної інтеграції (об'єднання) як засобу творення незалежної національної держави. Нація для нього – це всі громадяни держави, незалежно від етнічного походження. Поряд із нацією, мислитель вів мову про людство загалом, використовуючи у цьому зв'язку термін “цивілізація”. Його загальний погляд на цивілізацію полягав у тому, що вона поступово, невпинно розвивається у напрямі прогресу. Прогрес виявляється в удосконаленні впливу людини на природу, більш вмілому перетворенні її, що, своєю чергою, неодмінно пов'язане з подоланням лінивства людини.

Однак поряд із прогресивістським поглядом на розвиток “всього” людства, В. Липинський у своїх працях вів мову про циклічність розвитку організмів, з яких складається це людство. Такими організмами є нації. Він розглядає їх як своєрідні живі організми. Нація – це організоване суспільне життя, де активна меншість організовує пасивну, “ліниву” більшість. В. Липинський велику увагу приділяє саме цій “активній меншості”. Її він також іменує аристократією, елітою. Але, звісно, це не родова аристократія, яка успадковує своє право на управління. Це кращі, найбільш енергійні та найбільш вмілі “аристократи духу” – люди, котрі характеризуються певним “ідеалізмом”.

Специфіка поглядів В. Липинського у цій царині полягає у тому, що українці, у силу складної драматичної історії, специфічної ментальності у національному розвитку відрізняються від інших народів, передусім своєю політичною дезінтеграцією, розпорошеністю. Однак, об'єднані на ґрунті розвинутої етнокультури і національної самосвідомості, вони неодмінно повинні згуртувати представників усіх інших національностей в єдиний народ, в одну українську спільноту. Поряд з цим, важливою складовою його національного консерватизму можна вважати ставлення до сформованої і сталої *державницької ідеології*, яку він виводить із старовинних народних традицій та звичаїв, зокрема з державного досвіду гетьмансько-козацьких часів, високої етичної культури хліборобської спільноти, вважаючи її рушійною силою подальшого національного відродження України [3, с. 56]. Нині, відповідно до Конституції України 1996 р., в редакції від 8 грудня 2004 р., в Україні не існує жодної обов'язкової ідеології (ст. 16). Тут, як видається, приховуються певні ризики для сучасного українського суспільства і держави. Негативними наслідками такого прохолодного, байдужого ставлення держави до ідеологічного питання стали анексія Автономної Республіки Крим, окупація частини Донбасу російсько-терористичними військами.

На думку В. Липинського, подолати внутрішні органічні слабкості українства та об'єднати українську націю найкраще можна на ґрунті *територіального патріотизму*, тобто пробудження почуття солідарності й єдності всіх постійних мешканців української землі, незалежно від їхнього етнічного походження, класової належності, віросповідання, культурного рівня. Почуття любові до рідного краю – української землі-годувальниці як до органічної цілості, вважав В. Липинський, є необхідною і єдиною можливістю того найріднішого у світі зв'язку людей, що називається *нація*. Він залишив нам у спадок безпомилковий критерій визначення того, хто є українцем, а хто – чужинцем: “Українцем єсть всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією” [6, с. 227].

В. Липинський застерігав, що українська держава ніколи не відродиться, якщо консервативні елементи – ці найбільш освічені й генетично найбільш здатні до державної роботи верхні шари громадянства, – перейдуть у російський або польський політичний і духовний табір. Сьогодні Україна втрачає найбільш освічених і здатних до культурної й державотворчої роботи людей уже тільки через ганебне ставлення владної верхівки усі роки незалежності до науки, культури, мистецтва, інформаційних технологій, винахідництва. Інтелект з України тікає не тільки через

безробіття, а й через небажання споглядати засилля олігархів, можновладців і чиновників, котрі привласнюють значну частину національного внутрішнього продукту, лицемірно заявляючи, що національна ідея не спрацювала, очоливши старі, не зруйновані корупційні схеми.

Характеризуючи тогочасний стан українського передреволюційного суспільства, В. Липинський пророче передбачив “дикий капіталізм” сьогодення в Україні: “Безнадійна й безвихідна ця наша внутрішня боротьба тому, що якби вдалось навіть сучасне покоління бувших багатих чи багатших... знищити, то куди дінуться ці мільйони, що провідники бідних при тій okazji награвували... Постає, отже, нове покоління багатих, що від старого різнитиметься тільки тим, що не матиме вже ніякої культури, ніякої традиції, крім хіба злодійської...” [6, с.123].

Візьмімо, для прикладу, аграрне питання – основу основ національної економіки. Це питання гостро постало уже влітку 1917 року. Соціалістичні партії стали на шлях розколу селянства, яке вже мало потужну організацію – Селянську спілку, розділяючи його за класовою ознакою, висунувши ідею створення рад селянських депутатів. Селяни-власники (хуторяни – по-тодішньому, фермери – по-сучасному) почали створювати свої хліборобські організації.

На думку науковців, аграрне питання набуло гостроти тому, що в розбурханому, неререформованому суспільстві почали домінувати “чорнопередільські” настрої: землю переділити, худобу – теж. До чого це призводить, бачимо на прикладі сьогодення. Розпаювали по три-чотири гектари землі, щоб потім її швидко, за безцінь скупити. Така ідея була популярна і в 1917 році. Вона призвела до значного руйнування сільського господарства.

Улітку 1917 р. в Лубнах (нині місто Полтавської області) відбувся селянський з’їзд, де хлібороби-власники створили свою партію. З’їзд прийняв проект програми, яку запросили відредагувати В. Липинського. Програма проголошувала самостійність і суверенність українського народу (тоді ЦР ще чіплялася за автономію) у складі демократичної федеративної Росії. Земля мала залишатися за хліборобами і бути переданою у довічну власність, але без права перепродажу та подрібнення наділів. Інша частина земельного фонду – царські, династичні землі і т. ін., – мала бути поділена з правом купівлі й продажу. Держава повинна була зберігати розумний і ефективний регулюючий вплив в аграрних відносинах, не допускаючи як значної концентрації землі в одних руках, так й іншої крайності – подрібнення земельних наділів.

З’їзд вимагав створення системи національної освіти з рідною українською мовою викладання, включно з технічними навчальними закладами з української мовою навчання. Щодо форми політичного ладу, то Україна мала бути республікою із сильною президентською формою правління.

Зазначимо, прихильним до Української демократично-хліборобської партії, окрім В. Липинського, був М. Міхновський. І сьогодні життя показує правильність і доречність поглядів В. Липинського й М. Міхновського, а не соціалістів Центральної Ради, влада яких породила “державне хамство”, у якого, за словами В. Липинського, “зброєю – демагогія і брехня; мотором – злоба, зажерливість і пиша; тактикою – зрада, а суттю – порожнеча, пуста поза...” [4, с. 212].

Слід зауважити, що суттєвим внеском В. Липинського в історію вчень про державу і право, політико-правову науку є його типологія та аналіз форм державного устрою. За його авторською схемою, існують три основні типи державного устрою: 1) “демократія”; 2) “охлократія”; 3) “класократія”.

Характеризуючи явище “*демократії*” В. Липинський зауважує, що державна влада в її умовах або ж потрапляє безпосередньо до рук “багатіїв-плутократів”, або до рук найнятих ними політиків-професіоналів з-поміж інтелігенції. Внаслідок цього державна влада стає знаряддям реалізації не народних, а приватних інтересів окремих осіб чи угруповань [4, с. 212]. Тут можна провести цікаві паралелі з нинішню ситуацією в Україні, коли правлять бал бізнес-фінансові угруповання (клани) – Київський, Дніпропетровський, Донецький (позиції дещо похитнулися), а режим експерти називають *олігархічним*. Крім іншого, олігархи мають свої “кишенькові партії”, їх фракції, окремих депутатів, – “агентів впливу” у Верховній раді, щедро фінансуючи їх.

На думку ученого, різке розмежування в умовах демократії політичних партій позбавляє їх відчуття політичної відповідальності, а необмежений демократичний індивідуалізм підриває в революційному, перехідному суспільстві основи дисципліни і правопорядку. Одним із прикладів такої специфічної, слабкої “демократії” В. Липинський вважав Українську Народну Республіку,

що була зруйнована передусім внутрішніми конкуруючими політичними силами, які взаємопоборювали одна одну.

До держав “охлократичного” типу В. Липинський відносить різні революційні диктатури, фашизм, більшовизм та інші подібні авторитарні чи навіть тоталітарні режими. Для цієї системи характерне зосередження політичної й духовної влади в одних руках. Під духовною владою він розуміє не лише церковну в її традиційному розумінні, а й ідеологічну у тогочасному розумінні, коли глава держави є водночас провідником (у автора пророком. – С. Г.) офіційної (державної) ідеологічної доктрини. Особливістю “охлократії” є, на його думку, те, що вона в минулому складалася з кочівників (орди), а в новітні часи – з декласованих елементів [5, с. 46]. Тут можна навести яскравий приклад існування терористичних територіальних утворень “ДНР” і “ЛНР”, що здебільшого складаються з люмпену і криміналітету, російських найманців та ін. – продуктів і жертв недолугої політики попередніх українських режимів та путінського. Причому останній насамперед провів етнічні чистки щодо українських активістів.

Без сумніву, найприйнятнішою для України В. Липинський вважає “клясократію” (авторський термін. – С. Г.) – форму державного устрою, яка відзначається рівновагою між владою і свободою, між силами консерватизму і прогресу. В основу такого устрою повинна бути покладена правова, “законом обмежена і законом обмежуюча” конституційна монархія. На чолі держави має бути монарх (гетьман), влада котрого передається в спадок і є легітимною.

Пропонуючи монархічний устрій, В. Липинський заперечує демократію як *метод організації* нації, але не заперечує її як вияв свободи. У його монархічній системі громадяни наділені свободою економічної, культурної та політичної самодіяльності, але ця свобода обмежена авторитетом сильної і стабільної влади. “Класократія” в його розумінні є гармонійною політичною співдружністю хліборобського класу як консервативної опори держави, з іншими класами. Лише ця міцна співдружність здатна, на переконання В. Липинського, забезпечити процес державотворення й організацію української нації. Утверджуючи цю ідею, він у праці “Релігія і Церква в історії України” зазначив: “Вихід з нашої анархії лежить не в переконаннях, а в політичній акції і в організації та зміцненні наших занадто слабких та неорганізованих, консервативних, гальмуючих національних сил” [6, с. 184].

Повертаючись до безпосереднього аналізу наукової спадщини В. Липинського, зауважимо його неординарний політико-плюралістичний підхід до питання про майбутній державний устрій України, що поєднує соціальну, політичну і релігійну толерантність, злагожденість, солідаризм народу щодо вирішення найважливіших, гострих суспільно-політичних проблем. Вартісним є й його теоретичне осмислення з національних позицій проблеми легітимності влади. На відміну від сучасника Дмитра Донцова, одного з чільних ідеологів українського націоналізму, політику учений розглядав не як елемент ідеологічного забезпечення влади, а як універсальний засіб, що сприяє вибору найоптимальніших методів здобуття та організації влади, досягненню суспільної злагоди, утворенню і збереженню Української незалежної національної держави, забезпеченню існування й подальшого прогресивного розвитку української нації.

У поглядах на проблеми нації та держави В. Липинський суттєво розійшовся з Д. Донцовим. Якщо перший йшов “через державу до нації” (спочатку формується держава, потім – нація), то другий – “через націю до держави”, перший був прихильником консервативної думки, другий – революційної, націоналістичної.

Словом, з метою ліпшого розуміння тогочасного українського інтелектуального середовища, що безпосередньо впливало на формування державно-правових поглядів В. Липинського, варто звернутися, зокрема й до спадщини Д. Донцова (1883–1957), котрий пропонував новий націоналізм як світогляд українського народу. Цей народ має визнавати ідею нації, тобто ідею людської спільноти, що повинна бути організованою в окрему політичну одиницю за принципом волі. Воля, згідно з Д. Донцовим, є одним із численних проявів душі.

Найважливіша основа національної ідеології – воля нації до життя, влади, експансії (експансія притаманна поняттю нації). Д. Донцов стверджує, що із занепадом абсолютизму в Росії

не зникла її загарбницька імперська політика, за нових умов її продовжили більшовики. Філософія нації повинна зміцнювати її волю до життя, до влади, що є *першою підставою до націоналізму*.

Другою такою підставою до національної ідеї здорової нації має бути те прагнення до боротьби, те усвідомлення її кінцевості, без якої неможливі ні героїчні вчинки, ні інтенсивне життя, ні віра в нього, ані тріумф жодної нової ідеї. *Третя підстава* – бездискусійне визнання правдивості оголошеної ідеї, абсолютна віра в неї і надія на цілковите здійснення, реалізацію на практиці, у державно організованому житті суспільства.

Наступна, *четверта підстава* – нетолерантність, фанатизм, до якого Д. Донцов додає ще одну прикмету – “аморальність”, що означає підпорядкування особистого загальним, часто доволі жорстоким, моральним вимогам.

П'ята підстава, за Д. Донцовим, – право нації на самовизначення: не кожна нація, яка “має” це право, має його насправді.

Шостою вимогою вольового націоналізму є діяльність активної меншості, без якої жодна нація не може постати як самостійний суб'єкт політичних і правових ефективних відносин [7].

Для Д. Донцова нація – самодостатня цінність, а держава – інструмент її захисту. Політична філософія Д. Донцова є прикладом поєднання волюнтаризму з певною філософією цінностей.

Українській ідеї, на думку Д. Донцова, бракує саме того, до чого горнуть підсвідомо маси, що власне і є суттю ідеї, – інстинкту панування, влади, державного насильства, бажання вести за собою, упорядковувати життя, хоч би й силою. Українство мусить усвідомити, що його ідея, якщо хоче перемогти, повинна бути яскравою, виключати будь-яку іншу (бути над “людяністю”). Отже, українство мусить усвідомити собі, що його національна ідея, коли хоче перемогти – повинна перейнятись поняттям влади над людяністю і територією і надихнути собою таку спільну форму господарства, що піднесла б потрійно видатність моральних і фізичних сил України порівняно зі станом бездержавності.

Висновки. Звісно, В. Липинський добре знав погляди Д. Донцова. Ці дві ідеології взаємодіяли, взаємовпливали, взаємозбагачувались. Однак, й досі ні консерватизм, ні націоналізм не стали в Україні провідними політичними популярними ідеологіями. *Консервативна ідеологія* – це своєрідний стрижень в інтелектуальному становленні української політичної нації. Утілення в життя цієї ідеї – це мрія поколінь українських інтелектуалів, які поділяли консервативні погляди. Українська держава має характеризуватися наявністю національної, демократичної і правової влади, що суворо дотримується Конституції, законів, а також неухильно утверджує і розвиває національні українські пріоритети в усіх сферах громадсько-політичного та правового життя, у адаптації, гармонізації з європейськими стандартами. Ідея консерватизму в цьому контексті є гарантом національної стабільності та могутності нації, одним з потужних джерел конструктивного державотворчого процесу. Лише із патріотичною, стабільною та міцною владою в Україні ми зможемо побудувати правову, демократичну, європейську, заможну державу, з патріотично вихованим населенням, яке поважає права та свободи громадянина, верховенство права, законність та ін. європейські цінності та працює на благо своєї Батьківщини.

1. Керк Р. *Основи і принципи консерватизму* / Р. Керк; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий // *Консерватизм: Аналогія*. – К.: Смолоскип, 1998. – С. 3–19. 2. Гордієнко М. *Процес еволюції та політичні перспективи ідеології консерватизму* / М. Гордієнко // *Політичний менеджмент*. – 2007. – № 5 (26). – С. 46–59. 3. Шульженко Ф. П. *Історія політичних і правових вчень* / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304 с. 4. Козак Н. *Консерватизм: світогляд, ідеологія, доктрина* / Н. Козак // *Вісник Львів. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Філософські науки: сб. наук. праць*. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 204–213. 5. Шморгун О. *Українська ідея та українська ідеологія в державотворчій концепції В'ячеслава Липинського* / О. Шморгун // *Політологічні читання*. – 1993. – № 4. – С. 45–48. 6. Вільчинський Ю. *Українська національна ідея в історії В. Липинського* / Ю. Вільчинський // *II Міжнародний конгрес українців: Філософія*. – Львів, 1994. – 346 с. 7. Гай-Нижник П. *Позиції та завдання сучасного українського консерватизму [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://politosophia.org/page/pozytsii-ta-zavdannia-suchasnoho-ukrainskoho-konservatyizmu.html>.